

MOĞOLLARIN AVRUPA SEFERİ (1241-1242)

Umut YOLSEVER*

Özet

1206 yılında Cengiz Han'ın Büyük Han seçilmesi ile başlayan süreci takip eden yirmi yıllık bir zamanda Moğollar: Çin, Türkistan, İran bölgelerini ele geçirmişlerdir. 1226 yılında Cengiz Han öldükten sonra oğlu Ögeday, Han olmuş ve Moğol seferleri Rusya ve Avrupa üzerine yönelmiştir. Cengiz Han, oğullarından Cuci'ye Selenge ırmağının ötesinde ki Moğol atlarının tırnaklarının vardığı hudutlara kadar olan tüm toprakları vermiştir. Cuci ölünce bu topraklar onun oğlu Batu'ya kalmıştır. Selenge ötesindeki toprakların Batu'ya ait olmasından dolayı Rusya ve Avrupa seferinde Moğol ordusunu yönetecek isim Batu olmuştur. 1237-1240 yılları arasında Rusya'da ki Knezlikleri itaat altına alan Moğollar, daha sonra Avrupa'ya yönelmişlerdir. 1241 yılında Ortaçağ Avrupasının en kuvvetli iki ordusu Macaristan ve Alman Şövalyelerine üstün bir askeri taktik kullanarak, ağır yenilgi tattırmışlardır. 1241 yılı sonunda Ögeday Han'ın ölmesi üzerine Batu, hem Moğol ordusunun yorgun olması hem de yeni seçilecek Han seçiminde etkili olmak için 1242 başlarında ordusunu Avrupa'dan çekmiştir. Moğollar Avrupa'da iki yıl gibi kısa bir süre kalmışlar lakin bıraktıkları korku çok uzun yıllar Avrupa'da hissedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Moğol, Rusya, Avrupa, Ortaçağ, Cengiz Han, Batu Han

Abstract

In 1206, Genghis Khan was elected as the Great Han, and over twenty years China, Turkestan, and Iran were captured by Mongols. After the death of Genghis Khan in 1226, his son Ögeday elected as a Khan and the Mongol campaigns directed towards Russia and Europe. Genghis Khan has given every place he can go beyond the Selenge Ridge from his son Cuci. When Cuci died, this land remained in Batu, his son. Due to the fact that the territories beyond Selenge belong to Batu, Batu became the ruler of the Mongol army in Russia and Europe. The Mongols dominated the principality of Russia between 1237 and 1240 and then returned to Europe. In 1241, they defeated the two strongest armies of Medieval Europe, the Hungarian and

* Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih A.B.D., Genel Türk Tarihi B.D., Konya/TÜRKİYE, umutyolsever44@gmail.com

German Knights, by using superior military tactics. Upon the death of Ögeday Khan in the end of 1241, Batu withdrew its army from Europe to be influential both in the tiredness of the Mongol army and in the choice of the newly chosen Khan. The Mongols remained in Europe for as little as two years, and the fear that they were left behind was felt in Europe for many years.

Keywords: Mongols, Russia, Europe, Medieval, Cenghis Khan, Batu Khan

Giriş

1206 yılında dağınık Moğol kabilelerini tek çatı altında toplayan Cengiz Han (D’ohsson, 2014, s. 52), XII. Yüzyıl Dünya Tarihini değiştirecek askeri seferlerine Kuzey Çin ile başlamıştır. Moğollar Kuzey Çin’i ele geçirdikten sonra (Kemaloğlu, 2017, s. 34) onu Harezmi ve İran takip etmiştir. Harezmi seferi sırasında Harezmi Şah’ı Alaeddin Muhammed kaçırmış, Cengiz Han onu yakalamak için Cebe ve Sübedey isimli iki büyük komutanına yirmi bin asker vererek takibe başlatmıştır (Vernadsky, 2015, s. 58-59). Bu takip harekâtı sırasında Alaeddin Muhammed Hazar Denizinde bir adaya sığınmış ve orada ölmüştür (Grousset, 2011, s. 250), onun ölmesi ile durmayan Cebe ve Sübedey Rusya sınırlarına ilerleyerek Ruslarla ilk defa savaşmıştır.(Kurat, 2010, s. 63-64)

Cengiz Han, 1227 yılında Tangutlar’a yapılan sefer sırasında ölmüştür. (Moğolların Gizli Tarihi, 2016, s. 190) Han, ölmeden önce Moğol-Türk geleneklerinde (Kafesoğlu, 2011, s. 261-267; Togan, 1981, s. 295-301) olduğu gibi karısı Börte’den olan her bir oğluna yurt vererek İmparatorluğu taksim etmiştir. (Roux, 2001, s. 252) Cengiz Han, büyük oğlu Cuci’ye Selenga ırmağının batısında bulunan ve “Moğol atlarının tırnaklarının vardığı hudutlara kadar” olan tüm toprakları(Barthold, 2017, s. 137), ikinci oğlu Çağatay’a Kayalık ve Uygur memleketinden Ceyhun kıyılarına kadar olan toprakları (D’ohsson, 2014, s. 169), üçüncü oğlu Ögeday’a Balkaş’ın doğusu ve kuzeydoğusunda bulunan İmil, Tarbagatay, Kara İrtiş ve Ürüngü topraklarını (Grousset, 2011, 264-265), en küçük oğlu Tuluy’a ise geleneklere göre baba ocağı olan Moğolistan topraklarını vermiştir (Roux, 2001, s. 252).

Cengiz Han ölmeden önce üçüncü oğlu Ögeday’ı varisi olarak göstermiştir, bundan dolayı 1229 yılında Kerulen nehrinde bulunan Kodeu adasında, tüm Moğol

prensleri ve Noyanların katıldığı kurultayda Ögeday, Han seçilmiştir.(Moğolların Gizli Tarihi, 2016, s. 191)

Ögeday'ın Han olması ile beraber, duraksayan Moğol seferleri tekrar başlamıştır. 1235 yılında toplanan kurultayda, Uzak Doğu'ya, Orta Doğu'ya, Anadolu'ya ve Batı Avrupa'ya karşı sefer yapılması kararlaştırılmıştır. (Vernadsky, 2015, s. 68) Cengiz Han tarafından kendisine Batı toprakları verilen Cuci, Cengiz Han'dan altı ay önce ölmüş ve toprakları oğullarından olan Batu'ya bırakılmıştır. (Togan, 1981, s. 62) Bu sebepten dolayı Ögeday'ın, Batı Avrupa'ya yapılmasını planladığı sefere Batı topraklarının hâkimi Batu komuta edecektir.

Planlanan bu büyük sefere, Batu'nun kardeşleri Orda ve Şeyban (D'ohsson, 2014, s. 198), Ögeday Han'ın çocukları Güyük ve Kadan, Çağatay'ın çocukları Buri ve Baydar, Tuluy'un çocukları Mengü ve Böçök (Jakson, 2005, s. 70), daha önce Rusya topraklarına giden Sübedey ve ayrıca tümen komutanları, binbaşı, yüzbaşı ve onbaşlıların da büyük oğulları katılmıştır (Moğolların Gizli Tarihi, 2016, s. 191).

Yüz elli bin kişilik Moğol ordusu, Batu'nun yurdunun Bulgar sınırına yakın olmasından dolayı orada toplanmış ve sefere başlamışlardır. Esas amacı Batı Avrupa'yı ele geçirmek olan bu sefer için oraya ulaşmanın en çabuk yolu İdil(Volga) nehri ve Karpat dağları arasında bozkırlardan geçerek doğrudan ilerlemektir. Fakat buradan geçerken Güney Rusya Knezliklerinin de ele geçirilmesi gerekmektedir. Oluşacak savaşlarda Güney'de bulunan Rus Knezleri, Kuzey'de bulunan Knezlere sığınabilir ve orada büyük bir ordu toplayarak Batı Avrupa'ya yönelen Moğolları arkadan sarabilirlerdir. Bu tehlikeyi göz önünde bulunduran Batu, arkadan gelebilecek saldırıyı engellemek için Batı Seferine, Kuzey Rusya Knezliklerini ele geçirmekle başlamaya karar vermiştir(Gabriel, 2017, s. 116). 1237'de Ryazan, 1238'de Kolomna, Moskova, Vladimir, Suzdal, Gorodets, Tver, Torjok şehirleri Moğolların eline geçmiş, ele geçirilen şehirler acımasızca yağmalanmış, yıkılmış ve halkı acımasızca kılıçtan geçirilmiştir. Bu seferler esnasında Kuman başbuğu Kotyan ile birlikte Alan'ların da içinde bulunduğu kırk bin kadar Kuman, Macaristan'a göç etmiştir(Vernadsky, 2015, s. 72). Macar Papaz Julian'ın 1237 tarihli raporunda Batu'nun Macar Kralı IV. Bela'ya¹ Suzdal'ın efendisi aracılığıyla mektup gönderdiği, Suzdal efendisinin ise bu mektubu Julian'a vererek Kralına

¹ Bundan sonra yalnızca Bela olarak yazılacaktır.

götürmesini istediği belirtilmiştir. Mektup ise kısaca Batu'dan kaçan Kumanların Macar Kralına sığındığını, Batu'nun ise Kraldan onları himayesi altına almamasını istediğini, aksi halde ona saldıracağını belirten bir tehdit mektubudur (Özcan, 2010, s. 98). Ancak ilginç bir şey vardır ki o da, Batu mektubu 1237 yılında göndermiştir fakat Kotyan önderliğinde ki kırk bin Kuman 1238 yılında göç etmiştir, bu ise bize Kotyan'dan önce de büyük bir Kuman göçü olduğunu belirtmektedir. 1239'da Güney Rusya Knezliklerine doğru harekete geçen Moğollar, 1239'da Pereyeslavl ve Çernigov'u, 1240'da ise Kiev, Volhinya ve Galiçya'yı da ele geçirdikten sonra Avrupa'ya ulaşmak için önlerinde hiçbir engel kalmamıştır.

Moğollar ve Polonya

Rus Knezliklerini 1237-1240 yılları arasında itaat altına alan Batu, Çernigov Knezi Michael, Galiç Knezi Daniel ve Kotyan himayesinde ki kırk bin Kuman'ın kendisine verilmediğini bahane ederek (Curtin, 1908, s. 242), 1241 yılının başlarında ana hedefi Macaristan'a ulaşmak olan Moğol ordusunu üç ana kola ayırmıştır (Jakson, 2005, s. 63). Ordunun sağ kanadı Batu'nun kardeşi Orda, Çağatay'ın oğlu Baydar ve Ögeday Han'ın oğlu Kadan komutasındadır (Sinor, 1999, s. 12).

Moğolların ana ordusu Macaristan'a doğru ilerlemeden birkaç hafta önce Orda komutasında ki sağ kanat ordusu Polonya'ya doğru harekete geçmişlerdir. Bu ordunun hedefi; Macar Kralı Bela'nın kızı Kinga ile evli olan Kracow ve Sandomir Dük'ü V. Boleslaw ve Aşağı Silezya'nın hâkimi olan Bela'nın kuzeni II. Henry'nin, Moğolların ana ordusu Macaristan'a saldırırken Bela'ya yardıma gitmelerini engelleyerek arkalarını güvene almalarını sağlamaktır (Sinor, 1999, s. 12; Jakson, 2005, s. 63).

Polonya Kralı III. Boleslaw 1138'de ölmeden evvel topraklarını oğulları arasında bölüştürmüştür, bu bölüşme oğullarının oğulları arasında da gerçekleşince Polonya dokuz Prensiğe ayrılan ve sürekli iç savaşların yaşandığı bir ülke olmuştur (Chambers, 1979, 89-90). Moğollar, karşılına birleşik bir güç ile çıkamayacaklarını bildikleri Polonya'ya karşı 1241 Şubatında Lublin üzerinden harekâta başlamışlardır. Lublin ve Zawichost ile çevresinde ki yerleşim yerleri yakılıp yağmalandıktan sonra donmuş Vistül nehri üzerinden normal garnizon haricinde savunması olmayan Sandomir, 13 Şubat 1241'de (Sinor, 1999, s. 12) ele geçirilmiştir (Chambers, 1979, s. 96). Moğol ordusunun yarısı Sandomir üzerinden Polonya'ya girerek herhangi bir direnişle karşılaşmadan

Sieradz, Leczyca ve Kujavia'yı yağmalarken, geri kalan yarısı Krakow ve Wroslaw'a ilerlemiştir(Chechire, 1926, s. 95).

Baydar ve Kadan her ne kadar orduları küçük olsa bile parçalar halinde gelebilecek Polonya ordularını Macaristan'dan uzak tutmak için ordularını ayırmışlardır. Nasıl olsa Avrupa ordularının saldırı hızı Moğolların geri çekilme hızından yavaştır. Kadan kuzey batıdaki Mazovia'ya saldırırken, boyu çok kısa fakat okçuluğu boyunun aksine mükemmel olan (Rashiduddin Fazlullah, 1999, s. 372) Baydar risk alarak doğrudan güney batıdaki Polonya başkenti Krakow'a saldırmıştır. Baydar'ın öncü kuvvetleri yakarak, yıkarak, yağmalayarak Krakow önlerine kadar gelmiş fakat sonra ganimetlerini ve esirlerine alarak güya çekiliyormuş gibi yaparak geri dönmeye başlamışlardır. Boleslaw'ın Sandomir ve Krakow'da ki ordularının komutanı Vladimir önemli bir güç ile şehirden dışarı çıkıp Moğol ordusuna saldırmıştır. Boleslaw'ın ordusu, Macaristan Kralı kayınpederini Moğollardan kurtarabilecek tek orduydü fakat Vladimir o orduyu surların dışına çıkararak Baydar'ın öncülerini takip ettirmiştir. Sandomir ve Krakow yakınlarında Moğolları göremeyen Vladimir onların kaçtığını düşünerek saldırıya geçmiştir fakat 18 Mart'ta Krakow'un 17 kilometre ilerisinde ki Chmielnik'de Baydar'ın pususuna düşen ordu, Vladimir dâhil tümü Moğol okçularının ok yağmuru altında öldürülmüştür(Chambers 1979, 96-97). Boleslaw, Krakow'u tehlikede görerek taşıyabildiği tüm hazinesi ve ailesi ile beraber Karpatlar'da ki Sandek kalesine, oradan da Moravya'da bulunan bir manastıra çekilmiştir(D'ohsson, 2014, s. 203; Curtin, 1908, 243).

Polonya'nın birçok aristokrat ailesi Macaristan ve Almanya'ya kaçmıştır. Aristokratlar kadar inkânı olmayan halk ise ormanların derinliklerine, bataklıklara ve dağlara kaçmıştır. Chmielnik'de galibiyet alan Moğol ordusu 24 Mart 1241'de tamamen terk edilmiş Krakow'a ulaşmıştır(Curtin, 1908, 243). Krakow halkı şehri terk etmek için hazırlanırken bir davulcu Moğol oku kendisini öldürene kadar alarm vermeye devam etmiştir. Yaşanan felaketi hatırlatmak ve o davulcuyu anmak için bugün Krakow itfaiyesi St. Mary basilikası'nın dört köşesinden her saat başı alarm vermektedir(Chambers, 1979, s. 97). Krakow'a ulaşan Baydar ve Moğollar şehri bomboş görünce şehri yağmalayıp ateşe vererek Silezya'nın başkenti Wroslaw üzerine yürüyüşe geçmişlerdir(Curtin, 1908, s. 243). San, Vistül ve Oder nehrinin aşağısında ki Krakow yüzünden hızı yavaşlayan Baydar, 2 Nisan'da Orda ve Kadan, Oder nehrinin karşısında ki Wroslaw'a girmeden

onlara yetiştirilmiştir(Sinor, 1999, s. 12). Oder nehrindeki köprüler Polonyalılar tarafından yıkıldığı için Raciborz tarafında giden Baydar, orada kayıklarla şamandıra köprü yapmış ve suyun karşısına geçmiştir(Chambers, 1979, s. 97). Wroslaw'a ulaştıkların da şehir halkı Moğollara bir şey kalmasın diye şehri ateşe vermişlerdir(D'ohsson, 2014, s. 203-204). Şehirlerini ateşe veren Wroslaw halkı daha sonra şehrin içindeki hisara çekilmişlerdir,(Cheshire, 1926, s. 95) hisara girmeyi başaramayan Moğollar Rusya'dan ayrıldıklarından beri ilk ciddi direnişle karşılaşarak çok vakit kaybetmişlerdir(Sinor, 1999, s. 12). Baydar, Wroslaw'ı kuşatırken Silezyalı II. Henry'nin kuzey Prensleri ile beraber Liegnitz'de ordu topladığı ve Bohemya Kralı Wenceslas'ın, ordusu ile beraber ona katılmak için hareket ettiği haberini almıştır. Bunun üzerine hemen kuşatmayı kaldırıp Batu ve Kadan'a Wenceslas, Liegnitz'e ulaşmadan önce ulaşmaları için mesaj göndermiştir(Chambers, 1979, s. 97).

II. Henry Liegnitz'de kimi kaynaklara göre yirmi-yirmi beş bin kişilik(Chambers, 1979, s. 97), kimi kaynaklara göre otuz kırk bin kişilik(Roux, 2001, s. 289) ordu toplamıştır. Bu ordu Oppelnli Miecislav ve Moravyalı uçbeyinin oğlu Boleslaw'ın beraberlerinde getirdikleri büyük kısmı eğitimsiz vergi veren askerlerden, birçok silah altına alınan Polonyalı asker ve Silezya'da ki Goldberg madenlerinde çalışan ve savaşa sadece iş yaptıkları aletler ile giden Bavyeralı işçilerden, savaşın seyrini değiştirmeye yetmeyecek kadar az olan Fransa'dan gelen Tapınak ve Hospitalier Şövalyelerinden, Henry'nin kendi ordusunda bulunan tüccar ve gerçek askerlerden, Prusyalı *landmeister* Poppo von Osterna'nın himayesinde ki Töton Şövalyelerinden(Nicolle, 2007.)² oluşmaktadır(Jakson, 2005, s. 63; Chambers, 1979, s. 97-98).

9 Nisan 1241'de Henry, kendisine bir gün uzaklıkta olan kırk bin Bohemyalı ve altı bin Alman(Cheshire, 1926, s. 95) askerle beraber gelen Bohemya Kralı Wenceslas'tan haberi olmadığı için şehir dışında daha sonra Walstadt olarak bilinen düzlüğe ordusuyla beraber gelmiştir. Henry ordusunu dörde bölmüştür, ilk ordu Boleslaw Syepiolka komutasında ki Goldenburg'dan gelen altın madeni işçilerinden, ikincisi Chmielnik savaşında öldürülen Vladimir'in kardeşi Sudislav komutasında ki Krakow'dan gelen birkaç gönüllü ve silah altına alınan Polonyalı askerlerden, üçüncüsü Dük Miecislav

² Töton Tarikatı 1189-1192 yıllarında gerçekleştiren üçüncü haçlı seferi sırasında Alman Hristiyanlar tarafından kurulmuş olup, tarikatın yarısı Orta Doğu'da varlıklarını sürdürürken diğer yarısı Baltık ve Prusya taraflarına gelerek orada güçlenmişlerdir.

komutasında ki Oppelnli ve Töton Şövalyelerinden, sonuncu ve merkez bizzat Henry'nin komuta ettiği Tapınak ve Hospitaller Şövalyeleri ile desteklenmiş Silezyalı ve Moravyalı askerlerden oluşmaktadır(Chambers, 1979, s. 98). Moğol öncüleri ilk saldırdığı zaman Henry onların sayılarını az gördüğü için Silezyalı süvarilerini göndermiş fakat ilk Moğol ok yağmurundan sonra süvariler geri çekilmiştir, daha sonra Sudislaw komutasında ki atlı Polonyalı askerleri ve Miecislaw'ın süvarileri ile beraber Töton Şövalyelerini göndermiştir(Chambers 1979, s. 98). Bu kalabalık süvari saldırısından sonra Moğollar her zaman yaptıkları gibi geri çekilmeye başlamışlardır. Düşmanın kaçtığını düşünen Henry kendisine bağlı tüm askerler ile Moğollar üzerine saldırmaya başlamıştır, süvariler ile piyadelerin birbirlerinden ayrılarak askeri düzenin bozulması tam da Moğolların istediği şeydir. Birbirlerinden ayrılan süvarilerin ve piyadelerin arasına bir de Moğol mancınıklarından fırlayan duman ve alev bombaları girince iki birlik tamamen ayrı düşmüştür. Şövalyelerin güçlü zırhlarını ok ile delemeyen Moğollar, sonra onların atlarına hedef almışlardır. Ağır zırhları yüzünden hareket kabiliyetleri sınırlı olan Şövalyeler, atlarını da kaybedince ağır zırlı Moğol süvarileri için açık hedef haline gelerek tamamı öldürülmüştür, dumanlar içinde kalan piyadeler ise Moğol süvarileri için hiç zorluk çıkarmadan öldürülmüşlerdir. Prusyalı *landmeister* kaçmış fakat diğer Töton Şövalyeleri onun kadar şanslı olmamıştır. Fransız Tapınakçılarının başı d'Aubon Kral IX. Louis'e yazdığı mektubunda dokuz kardeş, üç Şövalye, iki çavuş ve beş bin silahlı askerlerinin öldüğünü belirtmiştir(Gabriel, 2017, s. 123-124). Polonya ordusu tamamen kılıçtan geçirilmiştir. Savaşın sonu ölülerin kulakları yaklaşık beş yüz çuvala doldurularak Batu'ya gönderilmiştir(Roux, 2001, s. 290). Dük Henry'de dört muhafızıyla kaçarken atından düşüp yaralanmış, ikinci ata binmeye çalışırken yakalanarak kafası kesilmiş ve mızrağın ucuna takılmıştır(Jakson, 2005, 244). Henry'nin mızrağa takılı kafası halkı psikolojik olarak etkilemek amacıyla Liegnitz kalesine getirilmiştir. Kale önüne gelen Moğollar kalenin kendi halkı tarafından ateşe verildiğini görünce içeri girmenin anlamsız olduğunu fark etmişler ve Nysa nehri üzerinden yollarına devam etmişlerdir(D'ohsson, 2014, s. 204-205). Moğolların gitmesinin ardından savaş alanına giden Henry'nin karısı, onun başsız vücudunu sol ayak parmağının altı tane olmasından tanıyarak tespit etmiştir(Gabriel, 2017, s. 124). Liegnitz zaferinden sonra Moğollar Moravya'ya girmiş, Bohemya ve Avusturya sınırlarına kadar olan yerleri ele geçirmişlerdir. Peta isimli bir Moğol komutanı Sternberg adlı komutanın savunduğu

Moravya'da ki Olmütz şehrini kuşatarak civar yerleşim yerlerini yağmalamışlardır(Jakson, 2005, s. 244). Moğolların iyi avcı olduğunu duyan Olmütz askerleri şehrin surlarına makineler çıkarmış ve bu makinelerin Moğol oklarıyla parçalanmış olduğunu görmüşlerdir. Hatta bazen şehri kuşatan Moğol askerleri içeridekileri korkutmak amacıyla hep beraber ok atmışlar, atılan bu oklar bulut gibi güneşi kapatarak şehrin üstüne yağmıştır. Şehir halkını surların dışına çekmek isteyen Moğollar, şehrin etrafındaki manastırı yağmalamış, içindekilerin kafalarını kesip atlarına bağlayarak ve şehrin etrafında at koşturmaya başlamışlardır. Bunu gören şehrin içerisindekiler dışarı çıkıp Moğollara saldırmak istemişlerse de Sternberg kimsenin dışarı çıkmasına izin vermemiştir(D'ohsson, 2014, s. 206). Bir gece Sternberg şehrin dışına baskın düzenleyerek üç yüz Moğol askerini öldürmüş ve hızla tekrar taş surlarının arkasına sığınmıştır. Birkaç gün sonra Moğollar kamplarını toplamış ve Macaristan'da ki Batu'nun büyük ordusuna katılmak için harekete geçmişlerdir(Jakson, 2005, s. 244).

Sefer ile ilgili ilginç bilgiler de vardır. Mesela kimi kaynaklara göre Polonya'da bulunan Çağatay'ın oğlu Baydar'ın yanında Ögeday Han'ın oğlu Kadan yerine Kaydu olduğu yazılmaktadır. Ögeday Han'ın oğlu Kashin'den olan torunu Kaydu 1230 doğumludur ve on bir yaşında bir çocuk Moğol ordusunu yönetemeyecek kadar küçüktür(Rashiduddin Fazlullah, 1999, s. 306). Bir diğer ilginç bilgi ise Orta Avrupa'nın demografik yapısı ile ilgilidir. Yukarı'da anlatıldığı üzere Moğollar Silezya ve Moravya'ya girip tüm yerleşim birimlerini yakmış, halkı ise katletmiştir. Burada ölen Polonyalı halklar yerine Almanlar yerleşerek zaman içerisinde buralar Alman yerleşimi halini almıştır(Roux, 2001, s. 290; Eckhart, 2010, s. 43).

Moğollar ve Macaristan

1235 yılında Macar tahtına oturan Bela Kiev'in düştüğü haberini alır almaz sınırdaki geçitleri tahta barikatlarla güçlendirmiş(Sinor, 1999, s. 14), gelecek Moğol saldırısına karşı koymak için hızlı ve hafif süvari birliklerine sahip kırk bin göçebe Kuman'ı 1238 yılında himayesi altına alarak sınır bölgelerine yerleştirmiş. Göçebe olarak yaşayan Kumanlar ile yerleşik Macar halkı arasında çatışmalar çıkmıştır. Çıkan çatışmalarda Bela'nın Kumanların tarafını tutması ise zaten rahatsız olan Macar halkını iyice ateşlemiş ve Moğol ordusundan iki Kuman askerinin yakalanması da Kumanların Moğollar ile iş birliği yaptıkları şeklinde algılanarak Macarların Kumanlara saldırmasına

sebepler vermiştir. Bazı Kumanların Moğol ordusunda görev yaptığı zaten bariz halde belliydi fakat bu Kotyan'ın beraberlerinde ki Kumanlar olmadığı kesindir(Eckhart, 2010, s. 65). Macarlar Kotyan'ı öldürmüşler bunun üzerine Kumanlar Avusturya taraflarına gidip Szombateley gibi şehirleri ve yerleşim yerlerini yağmaladıktan sonra Güney'e, Bulgaristan yönüne gidip gözden kaybolmuşlardır(Chambers, 1979, s. 94). Macarlar, Moğol seferleri öncesi hem kırk bin Kuman askerinden mahrum kalmışlar, hem de onlarla çatışmalara girerek ordularını yormuşlardır.

Batu daha önce(1237) Bela'dan ona sığınan Kumanları himayesi altına almamasını istemiş ve Bela tarafından reddedilmişti, 1241'de yeni bir elçilik heyeti daha göndermiş bu sefer Bela'nın kendisine itaat etmesini, itaat ederse canının bağışlanacağını aksi takdirde öldürüleceğini söylemiştir. Ve tabii ki bu teklifte Bela tarafından reddedilmiştir(Jakson, 2005, 244). Batu komutasında Macaristan'a ilerleyen Moğol ordusu üç kola ayrılmıştır. İlk kol Şeyban'ın komutasında Polonya ve Moravya arasında ki geçitlerden ilerlerken, ikinci kol Batu ve Sübedey komutasında Galiçya üzerinden gelerek Unghvar ve Munkacz'da ki Mehedia geçitlerinden ilerlemiştir ki buradan geçerken Belanın komutanı Nador Denes'i mağlup etmişlerdir (Chambers, 1979, s. 93), üçüncü kol ise Kadan komutasında Varadin ve Czanad'ı ele geçirmiştir (Grousset, 2011, s. 275). Bela'nın bugün Romanya sınırlarında bulunan Rodna gümüş madeni yerle bir edilmiş, Kadan, Varadin'e ulaştıktan sonra orada ki yoğun ceset kokusu yüzünden kampını kaldırmıştır(Chambers, 1979, s. 93).

Moğollar Karpatlar'dan hızla ilerlerken Bela, Buda'da savaş meclisi toplayıp nasıl Moğollara nasıl karşı koyacaklarını tartışıyorlardır. Fakat meclis'in toplantıda olduğu sırada Moğolların Peşte yakınlarında ki Tuna'ya vardıklarının haberi ulaşmıştır. İlkbahar'da kabaaran Tuna'nın ve Peşte'nin taş surlarının düşmanı geçirmeyeceğine inan Bela, Moğolların geri çekildiğini görünce kardeşi Dük Koloman'ın komutasında ki Hırvatlar ile desteklenmiş(Cheshire, 1926, s. 96) yüz bin kişilik zırhlı Şövalyelerden ve hafif süvarilerden oluşan ordusu ile beraber takibe başlamıştır. Dokuz gün boyunca geri çekilen Moğol ordusu Sajo nehri üzerinde ki Mohi'de bulunan taş köprüden geçerek köprü'nün birkaç kilometre ilerisinde ordugâhlarını kurarak köprüye az bir birlik bırakmışlardır(Gabriel, 2017, s. 131). Moğollar Macar ordusunu istedikleri konuma doğru çekmişler fakat Bela bunu fark etmemiştir(Sinor, 1999, s. 14). Nehrin sağ ve sol kanatlarının doğal engellerle güven altında olduğunu bilen Batu ve Sübedey, Bela'nın

Sajo nehrinin karşı kıyısına geçerek kendilerine saldırmasını, böylece Macar ordusunu kar suları ile kabaran Sajo nehrine sürerek rahatça imha edebileceklerini düşünmüşlerdir. Fakat Bela bu tuzağa düşmemiş her iki ordu da Mohi'de, Sajo'nun karşı kıyılarda birbirlerini beklemeye başlamıştır. Savaş öncesi dua etmek için yüksek bir tepeye çıkan Batu(Grousset, 2011, s. 275), Macar ordusunun bulunduğu nehrin sağ tarafının Tizsa nehrinin bataklıkları ile kaplı, sol tarafının yüksek tepeler ve Lomnitz ile Diosgyor ormanları tarafından çevrildiğini fark etmiştir(Chambers, 1979, s. 101). Sajo nehrinin pek çok yerden geçilebileceğini gören Batu, Macar ordusunun büyük bölümünün taş köprü ağzında yoğunlaştığını görünce Macar ordusunun saldırabileceği tek yerin taş köprü olduğunu anlamıştır. Ağıldaki tek bir kapıdan çıkmak isteyen koyun sürüsü gibi duran Macar ordusu, kanatlarına yeteri kadar asker bırakmamış bu durumun farkında olan Batu gün doğmadan önce köprünün karşısındaki Macarlara yedi adet alev bombası atan mancınıklarla saldırmıştır. 10 Nisan 1241'de sabaha karşı askerleri uyku sersemi gürültülü bombalarla uyandıran Moğollar, Macar ordusunda panik yaratarak dikkatleri bombaların düştüğü yere çekmişlerdir. Zaten Moğolların istediği de budur. Sajo nehrinin sığ bir yerinde ki ufak adadan gece karanlığında karşı sahile otuz bin asker çıkaran Sübedey, dikkati dağılmış Macar ordusunu kanatlardan sararak saldırmaya başlamıştır. Batu da bir yandan köprü üzerinden mancınık ateşleri ile beraber yürümüştür fakat Batu'nun karşı kıyıya ulaştığını gören Macarlar kamplarından çıkarak onlara saldırmışlardır. Sübedey ve Batu iki ayrı kanattan Macarlara saldırırken bir kanatlarını Macarların çekilmesi için açıkta bırakmışlardır. Sübedey kaçan Macar Şövalyelerini takip ettirmek için savaş meydanına iki taze birlik sokmuştur. Yorgun ve mağlup olan Macarlar, taze Moğol birlikleri tarafından birer birer öldürülmüştür(Gabriel, 2017, s. 132-134). Macarların yaşadığı mağlubiyetin ağırlığını 1246 yılında Güyük Han'a ziyaret'e giderken Batu Han'a uğrayan Rahip Plano Carpini'nin seyahatnamesinden anlıyoruz. Seyyah, Batu'nun Ordasında eskiden Bela'ya ait olan çadırları görmüştür, bu da bize çadırların bile yağmalanacak kadar büyük yağma yapıldığını göstermektedir(Plano Carpini, 2015, s. 132).

Mağlubiyetten sonra Bela ve kardeşi Koloman kaçmayı başarmıştır. Bela sadık takipçilerinden dinlenmiş atlar alarak, yalnızca Vochu isimli Slav rehine tarafından korunarak ve geceleri ağaçlar arasında saklanarak Moğollardan kaçmayı başarmıştır. Kardeşi Koloman ise kadın ve çocukları ile beraber Peşte'den kaçan bir tekneye geçip,

yaralarından öldüğü Hırvatistan'daki kendi Macar bölgelerine doğru yol almıştır(Chambers, 1979, s. 104).

Bela ve Vochu Bratislava taraflarına gittiklerinde Avusturya Dükü Frederick onu kendi ülkesine davet etmiştir. Fakat Frederick ondan yüksek miktarda para ve üç Macar kentini istemiştir. Kaçak olan Bela onun bu isteklerini yerine getirmemiş ve Avusturya'da kalmaktan vazgeçmiştir. Mayıs 1241'de o Hırvatistan Zagreb'te görülmüştür(Sinor, 1999, s. 16). Fakat Moğollar Avrupa'nın her yerinde Belayı aramaktadırlar.

Moğollar Macaristan ve Hırvatistan'ı yakıp yıkarken Bohemya Kralı Wenceslas güçlü bir direnişe hazırlanmaktadır. Ülke, Moğolları şaşkına çeviren geçilmez kuzey dağ sınırına sahip oldukları düşüncesiyle kendisini rahatlatabiliyordu. Wenceslas, Bohemya ve Moravya'da ki Prag, Olomouc, Brno ve diğer şehirlerin taş surlar ile yeterince güçlü olduğunu görmüştür; ayrıca sivil halkın acil bir durumda sığınması için çevredeki manastırların da kalelere dönüştürülmesini istemiştir. Bohemya'ya devamlı olarak Alman askerleri destek vermek için gitmiştir. Moğollar Avusturya'ya girdiklerinde yalnızca Kornneuburg ve Wiener Neudstadt civarlarına gitmişler fakat ciddi zarar verememişlerdir. Ağustos başında Batu Avusturya'yı işgal etmek için hazırlanmıştır ama karşısında Wenceslas, Aquileia Patriği, Carinthia Dükü ve Baden uç beyinden oluşan kalabalık orduyu görünce iki büyük savaş geçirmiş yorgun ordusuyla karşılına çıkmaya cesaret edemeyerek yönünü Güneye çevirmiştir(Cheshire, 1926, s. 97-99). Avusturya'da ele geçirilen bir Moğol esirinin İngiliz olduğunun görülmesi şaşkınlık yaratmıştır. İngiltere'de bilinmeyen bir suç işlediği için Orta Doğu'ya kaçarak Tapınak Şövalyelerine giren bu asker, yedi dil bildiği için Moğol ordusuna alındığını söylemiştir(Chambers, 1979, s. 110).

1242 Kışında donmuş Danube nehrinden geçen Moğollar, Macaristan'ın en zengin ve Doğu Avrupa ticareti için önemi büyük olan Esztergom kalesi kuşatmışlardır. Otuz mancınık ile şehri kuşatıp bombalamaya başlayan Moğollar, şehrin dışındaki tahtadan suru bombalayıp başka yerlerden ele geçirdikleri esirleri surların altındaki çukurları kum ile doldurmaları için zorlamışlardır(Chambers, 1979, s. 109-110). Aynı anda Kadan Peşte'den geçmiş, Buda'yı yağmalamış ve Győr'a hücum etmiştir. Antik Macar Krallarının mezarlarının bulunduğu ve İtalyan paralı askerler tarafından savunulan Stuhlweissenburg'da aniden bastırılan sel nedeniyle Moğol askerlerinin hareketleri

azalmış, bunun üzerine Moğollar kuşatmayı kaldırmıştır(Chambers, 1979, s. 110). Kadan'a bağlı bir birlik Drave'i geçerek Hırvatistan'a girmiş ve Belayı sakladıkları için oraya büyük ve geniş bir yıkım taşımıştır. Moğolların Hırvatistan'a da ulaştığını duyan Bela, Dalmaçya kıyılarındaki Trogit, Split, Klis kalelerine gitmiş(Cheshire, 1926, s. 99) fakat oralarında güvenli olmadığını düşündüğü için tıpkı yıllar önce Harezm Şah'ı Alaeddin Muhammed'in Hazar denizindeki bir adaya kaçtığı gibi Bela'da Adriyatik denizindeki Spalatro adasına kaçmıştır ki Moğolların saldırması halinde İtalya'ya kaçabilme şansı olabilecektir(Chambers, 1979, 111-112). Orada Güney Slavlarının başı Bribir Prensi Stjepko ve Veglia adasının Prensi gönüllü olarak ona yardıma gelmişlerdir(Cheshire, 1926, s. 99). Yukarıda belirtildiği üzere Moğollara yenilen Bela; Avusturya, Zagreb, Dalmaçya sahilleri ve Adriyatik'te bir adaya kadar neredeyse tüm Orta Avrupa'yı Moğollardan kaçarak gezmiştir fakat kroniklerde anlatılan hikayelere göre Batu Macaristan'a saldırırken Bela tarafından öldürülmüştür, başka bir hikayede Batu; Çeklerin, Macarların ve Almanların yöneticisi Volodislav'ın kız kardeşini ele geçirerek kendine aşık etmiştir, kardeşinin kaderine öfkelenen Volodislav sihirli atına atlayarak Varadin yakınlarında Batu'nun ordusunu yenmiş ve üstelik Batu'yu esir almıştır(Halperin, 2007, s. 115). Yine Bela'nın abartıldığı bir hikâyede Moğollar Macaristan'ı yakıp yıktıktan sonra Bela ve Danimarka Kralı II. Valdemar boş kalan bölgelere Hıristiyanları yerleştirmişlerdir(Aalto, 1982, s. 13).

Dalmaçya sahillerinde Bela'yı arayan bir grup Moğol askeri Alplerin altındaki Venedik'in 100 km uzağında bulunan Udine'nin etrafında görülmüştür. Bu ise İtalya'da Moğolların İtalya'yı işgal için hazırladıkları korkusunu ortaya çıkarmıştır(Chambers, 1979, s. 111-112). Martin başında Kadan, Spalatro adasının kuzey doğusunda ki Verbacz'da ordugâhını kurmuştur. Rijeka yakınındaki Grobnok'ta güçlü bir Hırvat ordusuna yenilen Moğollar iyice tükenmiştir ve kıyı şeridinde atlarını beslemek için yeterince otlakta yoktur, Belanın tedirgin bekleyişi sürmektedir. O sırada Bela'yı rahatlatacak haber çok uzaklardan, Karakurum'dan gelmiştir. Ögeday Han aşırı içki yüzünden 12 Aralık 1241 günü ölmüştür(Alaeddin Ata Melik Cüveyni, 2013, s. 198). Batu, Ögeday'ın öldüğü haberini alır almaz seferi bitirmiş, Batu çekildikten sonra orada yeterince duramayacaklarını anlayan Kadan, Belanın peşini bırakarak Dubrovnik taraflarına gitmiştir. Batu ise Bosna, Sırbistan, Bulgaristan, Moldavya güzergâhını takip ederek Aşağı İdil(Volga) sahilinde Ordasını kurmuştur(Gumilev, 2013, s. 167). II. Ivan

Asses döneminde Bulgar güçlü bir Krallıktır fakat Moğollar Bulgaristan topraklarından geçmeden az önce ölmüştür ve Kadan'ın Bulgaristan topraklarında ki baskınları yeni Kral I. Koloman'ı korkutmuş ve Batu'ya itaat ederek yıllık vergi vereceğine söz vermiştir(Chambers, 1979, s. 113).

Sonuç

Moğollar, Kuzey ve Güney'de bulunan bütün Rus Knezliklerini ele geçirerek itaat altına aldıktan sonra, gerçekleştirilen seferin ana hedefi olan Batı Avrupa'ya doğru ilerlemişlerdir. 1241 yılında orada yapılan iki ayrı savaşta Orta Çağ Avrupa'sının en güçlü askerleri olan Alman ve Macaristan şövalyelerine ağır bir yenilgi tattırılmışlar, ardından Moğol atlıları Adriyatik Denizi'ne kadar ilerlemişlerdir. Batı Avrupa seferi sırasında Ögeday Han ölmüş, bunu haber alan Batu ise zaten 1237'den beri seferde olan ve Orta Avrupa'da yüzlerce at için yeterince otlak bulamayan yorgun ordusunu toplayarak, yapılacak olan Han seçimine etki etmek amacıyla yurdu olan İdil(Volga) kıyılarına dönmüş ve Ordasını kurarak Rus Knezliklerini kendisine bağlamıştır. Sefer sonucunda Batu'nun kurduğu bu Orda, 1242-1502 yılları arasında Rusya bölgesinin siyasi tarihine yön vermiştir(D'ohsson, 2014, s. 202-219; Gabriel, 2017, s. 119-135.)

Kaynakça

- AAOLTO, Penti. (1982). Sweels of the Mongol Storm Around the Baltic, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungarice*, Vol. 36/No. 1-3, s s. 5-15.
- ALAADDİN ATA MELİK CÜVEYNİ. (2013). *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev: Mürsel Öztürk), Ankara:TTK.
- ANONİM. (2016). *Moğolların Gizli Tarihi*, (Çev: Ahmet Temir), Ankara:TTK.
- BARTHOLD, V. V.. (2017). *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, (Çev: Ragıp Hulusi Özdem), (Yay. Haz.: Kazım Yaşar Koprıman, İsmail Aka), Ankara:TTK.
- CHAMBERS, James. (1979). *The Devil's Horsemen*, London:Book Club Associates.
- CHESHIRE, Harold T. (1926). The Great Tartar Invasion of Europe, *The Slavonic Review*, Vol. 5/No. 13, s s. 89-105.
- CURTIN, Jeramiah. (1908). *The Mongols in Russia*, Boston: Little Brown and Company.
- D'OHSSON, A. C. M. (2014). *Moğol Tarihi*, (Yay. Haz.: Ekrem Kalan), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- ECKHART, F. (2010). *Macaristan Tarihi*, (Çev.: İbrahim Kafesoğlu), Ankara:TTK.
- GABRIEL, Richard A. . (2017). *Yiğit Subutay*, (Çev.: Merve Tosun), İstanbul:T&K.
- GROUSSET, Rene. (2011). *Stepler İmparatorluğu*, (Çev.: Halil İnalçık), (Yay. Haz. Ertuğrul Tokdemir, Mustafa Dönmez) Ankara:TTK.
- GUMILEV, L. N. . (2013). *Eski Ruslar ve Büyük Bozkır Halkları Cilt II*, (Çev.: Ahsen Batur), İstanbul:Selenge Yay.

- HALPERIN, Charles (2007). *The Defeat and Death of Batu*, (Edit. Victor Spinei, George Bilavski), *Russian and Mongols Slavs and the Steppe in Medieval and Early Modern Russia*, Bucureşti:Editura Academiei Romane.
- JAKSON, Peter. (2005). *The Mongols And The West*, New York:Routledge Taylor&Francis Group.
- KAFESOĞLU, İbrahim. (2011). *Türk Milli Kültürü*, İstanbul:Ötüken Yay.
- KEMALOĞLU, İlyas. (2017). *Büyük Moğol İmparatorluğu*, (Haz. Hayrunisa Alan, İlyas Kemaloğlu) *Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizoğulları*, İstanbul:Ötüken Yay.
- KURAT, Akdes Nimet. (2010). *Rusya Tarihi*, Ankara:TTK.
- NICOLLE, David. (2007). *Teutonic Knight 1190-1561*, New York:Osprey Publishing.
- ÖZCAN, Altay Tayfun. (2010). Macar Papaz Julian'ın 1237 Tarihli Raporu, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 48/C. 29, ss. 89-99.
- PLANO, Plano Carpini'nin Moğolistan Seyahatnamesi (1245-1247)(2015). (Hazırlayan: Engin Ayan), Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- RASHİDUDDİN FAZLULLAH'. (1999). *Jami'u't-Tawarikh: Compendium of Chronicles : A History of the Mongols Part Two*, (English Translation and Annotation by W.M Thackston), (Ed. Ş. Tekin, G. A. Tekin), Harvard: Harvard University Department of Near Eastern Language and Civilization.
- ROUX, Jean-Paul. (2001). *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (Çev.: Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket), İstanbul:Kabalıcı Yay.
- SINOR, Denis. (1999). The Mongols in The West, *Journal of Asian History*, Vol. 33/ No. 1, ss. 1-44.
- TOGAN, Zeki Velidi. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul:Enderun Kitapevi.
- VERNADSKY, George. (2015). *Moğollar ve Ruslar*, (Çev.: Eşref Bengi Özbilen), İstanbul: Selenge Yay.